

Magyar irodalom a világhálón

Szabadon elérhető magyar nyelvű szöveggyűjtemények

„Az e-book arénában végtelenül peregnék a produkciók.” (15. o.) Mindannyian tudjuk, hogy az e-könyvek és e-szövegek megjelenése korábban elképzelhetetlen mértékben felgyorsult. Az is közismert, hogy az interneten fellelhető szövegek többnyire mindenki számára ingyenesen elérhetőek. De vajon valóban tisztában vagyunk-e a (korlátlan vagy éppen korlátozott) lehetőségeinkkel? Vajon valóban ismerjük-e azokat az ingyenesen elérhető oldalakat, ahol megtalálhatjuk a világháló talán legnagyobb kulturális lehetőségeit, a szabadon elérhető szöveggyűjteményeket és könyveket? Tisztában vagyunk-e a legális ingyenesség számtalan fajtájával? Kerekes Pál és Kiszl Péter nem kisebb feladatra vállalkozik frissen megjelent kötetében, mint arra, hogy ezekre a kérdésekre választ adjon, és segítő kezdet nyújtson ebben – az általunk esetleg már ismertnek vélt – világban. Mindkét szerző a könyvtár- és információtudomány elismert szakembere, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtár- és Információtudományi Intézetének egyetemi docense.

A digitalizálás előretörésével és a digitálisan született dokumentumok számának ugrászerű növekedésével az interneten fellelhető irodalmi adatbázisok funkciói is megváltoztak. Az internet megőrző és szolgáltató jellege számtalan problémás kérdést vetett fel az elmúlt évtizedekben. Sokszor olyan kérdések ezek, melyekről az internethasználók nem is tudnak. A kötet első részében értekezéseket olvashatunk a nyomtatott irodalmi művek és a digitális kor adta lehetőségek összekapcsolódásának bonyolult kérdéseiről. A témákat történelmi kontextusba helyezve a szerzők kitágítják a megértés dimenzióit.

A bevezető tanulmány részletesen elemzi az olvasói látásmód kiegészítésének szükségességét, az e-könyv könyvszerzési fogalmának kibővítését, illetve megvilágítja a digitális szövegkultúra megjelenésének üzleti vonatkozásait. A könyvforgalmazásra és az értékesítésre gyakorolt megkérdőjelezhetetlen hatását tényleges számadatokkal bizonyítja.

A következő fejezetben a teljes magyar nyelvű könyvállomány digitalizálásának már korábban is – szépírói, publicista és irodalomtudományi oldalról – felmerült igényeiről olvashatunk. Érdekes látni azt, hogy az irodalmi művek digitalizálása és a felhasználók számára az ingyenes hozzáférés biztosítása mennyire nem újkeletű igény. A kötetben külön alfejezetet szentelnek az e-book-szkepticizmus jelenségének. A kérdést ugyan mély-

ségeiben nem vizsgálják, de felvillantanak néhány olyan gondolatot, melyek az olvasót valóban a lábjegyzetekben megadott irodalom fellapozására ösztönzik.

Az *Olcso vagy ingyenes? A könyvvezetéséről* című fejezet kapcsán eljutunk a múlt században megjelent *Olcso Könyvtár* sorozat olcsóságának és a digitális könyvingyeneség olvasásra ösztönző hatásának párhuzamáig. Bizakodásra okot adó eredmények ugyan mindkét esetben vannak, de nem a korábban várt mértékben. A kérdés ugyanaz, mint több mint 100 éve: „... vajon vannak-e, és ha igen, hol lehetők fel azok a művek, amelyek áttörik a kulturális közöny falait, és olvasási formulákba búják az elérni szándékozott, nem-olvasó társadalmi rétegeket?” (34. o.) Úgy gondolom, hogy a kötet második részében felsorolt szöveggyűjtemények komoly segítséget adnak az eredmény javításához.

A digitális szöveg válfaj szerinti csoportosításának sokféleségét követően a kötet bemutatja a napjainkban is működő, ingyenesen használható e-könyv áruházak és webes könyvárúházak működési mechanizmusait, néhány magyar kezdeményezésű portált, és hasznos gyakorlati tanácsokat kapunk a különböző kereshetőségi módokról is.

A digitalizálás útján vagy digitálisan született dokumentumok esetében a szerzői jogi kérdés megkerülhetetlen. Az erről szóló fejezet egyebek között rámutat arra, hogy az illegálisan feltöltött állományok jogszerűtlen használata felmérhetetlen károkat okoz a legális tartalomiparnak.

A könyv első felében olvasható tanulmányokban felvetett időszerű kérdéseket a szerzők nem hagyják nyitva. A kellő szakmai körültekintéssel megírt tanulmányokban minden esetben bátran foglalnak állást.

A kötet második részében a tematikusan rendezett szöveggyűjteményekről találunk rövid összefoglalókat. A szerzők nyíltan felvállalják, hogy az adatbázisok bemutatásakor teljességre törekedni lehetetlen. A válogatást elsősorban a tudományos és oktatási vonatkozású digitális tájékoztatás szándéka vezette. Céljuk csupán egy pillanatfelvétel készítése volt a szabadon elérhető szöveggyűjteményekről. A hosszabb-rövidebb bemutatók után minden esetben megtaláljuk az internetes portál elérhetőségét is. A szöveggyűjtemények közül szándékosan nem emelek ki külön egyet sem, mert a szerzőkhöz hasonlóan nem szeretném, ha ez a kiemelés esetleg minősítési szándékot sugallna. Inkább a gyűjtemények csoportosítására helyezném a hangsúlyt.

A felsorolás méltán a jelentősebb magyar online szöveggyűjteményekkel kezdődik. A nagyobb szövegarchívumok után további digitális könyv- és szöveggyűjteményekről olvashatunk, melyek megyei könyvtárak, egyetemek vagy magánkezdeményezések szolgáltatásai. Ezt az egyházi és határon túli gyűjtemények, majd az aforizmák és idézetgyűjtemények követik. Az informatika ma már lehetővé teszi, hogy az érdeklődők a kódexek és ősymotatványok szövegeivel is megismerkedhessenek. Az ezeket összegyűjtő online szövegmúzeumoknak és történelmi e-book könyvtáraknak is szentelnek egy alfejezetet. Az archívumokat bemutató ismertetők egyaránt tartalmazznak történelmi leírásokat, kiemelendő érdekességeket, keresési opciókat, statisztikai számadatokat vagy éppen felhasználói ajánlásokat.

Különösen érdekesek a *Globális e-könyvtárak, kulturális portálok szabadon elérhető magyar könyvanyaga* című fejezetben bemutatott adatbázisok. Talán nem annyira köztudott, hogy a környező országok digitális archívumaiban is jelentős az ingyenes magyar állomány.

Személyesebb hangvételű gyűjteményeket mutat be *A szabadon elérhető magyar irodalom egyedi lelőhelyei* című fejezet. Itt azokról a weboldalokról olvashatunk, melyek „nem rendel-

keznek intézményi háttérrel, viszont tartalmuk jelentős mértékben hozzájárul az ingyenes olvasási kultúrához.” (78. o.) Ilyenek a szerzői oldalak, a könyv- és könyvtárapplikációk. De ide sorolhatók a részlegesen ingyenes könyvek, melyek reklámok megtekintése után válnak elérhetővé, vagy akár a műfordítói oldalak is.

A felsorolásból természetesen a folyóiratok és a közgyűteményi digitális (tematikus) szövegtárak sem maradhatnak ki.

Az *Ingyenesen elérhető mese- és ifjúsági irodalom* című fejezetben az adatbázisok ismertetése mellett szó esik a gyerekek és fiatalok számítógép-használatának sokat vitatott társadalmi kérdéseiről is. Bár a mese- és ifjúsági irodalom részben – a korábban már említett – nagyobb szövegyűjteményekben is megtalálhatóak, a szerzők ebben a fejezetben is külön felhívják a figyelmet a világhálón található számtalan meseportálra, a gyerekek számára készített webes feldolgozású antológiákra, vagy a térítés ellenében használható gyermek-könyv-alkalmazásokra.

A könyvtár és az ingyenes e-könyv kapcsolatát és jellemzőit a szövegyűjtemények bemutatása után található két tanulmány egyike taglalja. A könyvtárak fogalma mindig összekapcsolódott az ingyenesen elérhető állományok szolgáltatásával. Az e-könyvekkel és az interneten található szabadon elérhető szövegyűjteményekkel az informatikai eszközök használata által a „*könyvingyenességnek ... teljesen új minősége jött létre*”. (104. o.) Hiszen így a könyvtárak a saját állományaikon túl is szolgáltathatnak szabadon hozzáférhető tartalmakat. Kiszl Péter és Kerekes Pál könyve ezen tartalmak szolgáltatásában is nagy segítség lehet. A szerzők azonban joggal emelik ki, hogy a könyvtárosoknak megfelelő képzésekre van szükségük ahhoz, hogy ezt a szolgáltatást a lehetőségek teljes kihasználásával tudják a felhasználók rendelkezésére bocsájtani.

A könyv végén egy „papíralapú webarchiválás” (117. o.) gyűjteményt találunk néhány ismertetett szövegyűjtemény képernyőképéből, mintegy jelezve az analóg és a digitális összekapcsolásának szándékát. Ez a szándék a könyv tipográfiai megjelenésében is felfedezhető, hiszen már a címben lévő apró 'gag' is ezt jelzi, ahol az „a” betűt egy „@” helyettesíti. Az oldalak illusztrálására szolgáló apró négyzetek is, mintha egy pixeles kép kockáit szimbolizálnák, éppúgy, mint a kötet formája, ami szintén egy szabályos, egyenlő oldalú négyzet. A külső megjelenés harmonizál a tartalommal.

A kötet a megjelenés pillanatától ingyenesen elérhető a webes felületen (<https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/38988>) is. Ha belegondolunk, mi lehetne hitelesebb, mint egy szabadon elérhető magyar nyelvű szövegyűjteményekkel foglalkozó kötet, amely maga is az első perctől kezdve szabadon elérhető.

Ez a kiadvány egy nagyon hiteles lenyomat, egy szükséges korpék a magyar irodalom helyzetéről és lajstromáról az interneten. Ahogy az előszóban Tószegi Zsuzsanna is fogalmaz: „*a könyv időhorizontja negyed századnál is rövidebb, de a magyar kulturális örökség megőrzése, átörökítése szempontjából mégis egy egész korszakot fog át.*” (8. o.) Ennek a korszaknak valószínűleg valóban ez az utolsó ilyen típusú lenyomata, amely egyben segítséget nyújt az informatika és technológia által biztosított eszköz- és tartalom-bőségben, hogy az érdeklődő megtalálja a digitális tartalomkezelő eszközökre szánt szövegművek helyét és szerepét a hálózati kultúrában.

Talán érdemes lenne elgondolkozni azon, hogyan lehetne az informatika lehetőségeit kihasználva élővé tenni ezt az alapos munkával összeszedett lelőhelylistát, és összeállítani

egy webes felületen működő folyamatosan bővíthető, ingyenesen használható tematikus magyar irodalmi szöveggyűjtemény lelőhely-adatbázist.

Kerekes Pál – Kiszl Péter: Magyar irodalom a világhálón. Szabadon elérhető magyar nyelvű szöveggyűjtemények. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018.

Radó Rita

